

ESHITISHIDA NUQSONI BO‘LGAN BOLALARDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH VA IJTIMOY INTEGRATSIYAGA TA’SIRI

JABBARBERGENOV SHINBERGEN EMBERGENOVICH

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Maktabgacha tarbiya va Defektologiya

kafedrasi oqituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish jarayoni va uning ijtimoiy integratsiyaga ta’siri tahlil qilinadi. Kommunikativ kompetensiya – bu bola jamiyat bilan samarali muloqot qilish, o‘z fikrini aniq ifodalash va boshqalarni tushunish qobiliyatidir. Eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarda mazkur kompetensiyani shakllantirish maxsus pedagogik yondashuvlar, logopedik mashg‘ulotlar hamda zamonaviy texnologiyalar yordamida amalga oshiriladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, kommunikativ kompetensiyasi rivojlangan bolalar ijtimoiy muhitga tezroq moslashadi, tengdoshlari bilan muloqotda faolroq bo‘ladi hamda o‘zini jamiyatning to‘laqonli a’zosi sifatida his etadi. Shu bois ushbu yo‘nalishda olib boriladigan tizimli ishlar eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning ijtimoiy integratsiyasi va hayotiy sifatini yaxshilashda muhim omil hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: *eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalar, kommunikativ kompetensiya, ijtimoiy integratsiya, maxsus pedagogika, logopedik mashg‘ulotlar, ijtimoiy moslashuv.*

KIRISH

Bugungi kunda jamiyatda inklyuziv ta’lim va ijtimoiy tenglik masalalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Aholining turli qatlamlarini, jumladan, eshitishida

nuqsoni bo‘lgan bolalarni ham ijtimoiy hayotga faol jalb etish ularning shaxs sifatida shakllanishi va barkamolligini ta’minlaydi. Shu jarayonda kommunikativ kompetensiya muhim omil bo‘lib, u bolaning nafaqat o‘z fikrini ifodalashida, balki ijtimoiy munosabatlarga kirishishida ham asosiy vosita hisoblanadi.

Eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish murakkab jarayon bo‘lib, maxsus pedagogik yondashuv, logopedik mashg‘ulotlar, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish hamda psixologik-pedagogik qo‘llab-quvvatlashni talab etadi. Bu borada olib boriladigan izchil ishlar nafaqat bolaning nutqiy qobiliyatini, balki uning o‘z-o‘zini anglashini, tengdoshlari bilan muloqotini, jamiyatga moslashuvini ham ta’minlaydi.

Shuningdek, kommunikativ kompetensiya darajasining yuqoriligi bolaning ijtimoiy integratsiyasiga bevosita ta’sir etadi. Chunki samarali muloqot qila oladigan bola ijtimoiy hayotda faol ishtirok etadi, turli vaziyatlarda o‘zini erkin tutadi va mustaqil qaror qabul qilishga qodir bo‘ladi. Shu sababli ushbu mavzuni ilmiy jihatdan o‘rganish, mavjud muammolarni tahlil qilish va samarali metodlarni ishlab chiqish ta’lim tizimi hamda jamiyat uchun dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish, ularning ijtimoiy hayotga faol qo‘shilishlari uchun bevosita sharoit yaratadi. Buning uchun ta’lim jarayonida turli interaktiv va amaliy yondashuvlar qo‘llanilishi maqsadga muvofiqdir.

Masalan, sinf muhitida eshitishida nuqsoni bo‘lgan bola uchun imo–ishora tili va nutqni qo‘llab-quvvatlaydigan parallel mashg‘ulotlar tashkil etilishi, uni boshqa bolalar bilan hamkorlikda ishlashga undaydi. Guruhiy o‘yinlar, sahna ko‘rinishlari va rolli mashg‘ulotlarda ularning faol ishtirok etishiga imkon berish, bolalarda o‘z fikrini turli vositalar orqali ifodalash qobiliyatini rivojlantiradi.

Shuningdek, ijtimoiy integratsiyani kuchaytirish maqsadida eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni turli ijodiy to‘garaklarga jalb qilish samarali bo‘ladi.

Bunday faoliyatlarda ularning ijodiy ifoda usullari – rasm chizish, qo‘g‘irchoq teatrlari, pantomima orqali o‘z fikrini ifodalashi rag‘batlantiriladi. Bu jarayonda ular eshituvchi tengdoshlariga yaqinlashadi va o‘zaro tushunish darajasi ortadi.

Axborot texnologiyalaridan foydalanish ham kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Masalan, mobil ilovalar va interaktiv dasturlar yordamida imo–ishora tilini o‘rganish, eshituvchi tengdoshlari bilan birgalikda mashg‘ulotlar o‘tkazish, bolalarning o‘zaro aloqasini mustahkamlaydi.

Shu bilan birga, ota-onalar va pedagoglar uchun ham amaliy ko‘nikmalarni o‘rgatish zarur: bolaga faqat maxsus sharoit yaratib berish emas, balki uni jamoadagi tabiiy faoliyatga jalb etish muhim. Oddiy hayotiy vazifalarni birgalikda bajarish – masalan, bozor qilish, sayr qilish, jamoat tadbirlarida qatnashish – bolaning jamiyatga qo‘shilish jarayonini yengillashtiradi.

Natijada, kommunikativ kompetensiyaning rivojlanishi eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarda o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshiradi, ularni ijtimoiy jihatdan faol, mustaqil va jamiyat bilan uyg‘un aloqada bo‘lishiga xizmat qiladi.

Eshitishida nuqsoni bo‘lgan bola darsda ertak aytish jarayonida ishtirok etadi. O‘qituvchi ertakni gapirib boradi, bola esa imo–ishora orqali ertakdagi qahramonlarning harakatlarini ko‘rsatadi. Sinfdoshlar uni tushunishga harakat qilishadi va birgalikda ertakni yakunlashadi.

Matematika mashg‘ulotida bolaga kartochkalar orqali masala yechish vazifasi beriladi. U javobni og‘zaki aytolmasa ham, javobni rangli kartochkalar bilan ifodalaydi. Sinfdoshlari esa uni to‘g‘ri tushunganini tasdiqlab berishadi.

Sinfdoshlar o‘rtasida “do‘stlik xati” o‘yini o‘tkaziladi. Har bir bola kichik xat yozib, eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolaga beradi. U esa javobini rasm chizib qaytaradi. Shu orqali o‘zaro muloqotning turli shakllari sinab ko‘riladi.

Fizkultura mashg‘ulotida murabbiy musiqani yoqadi, ammo eshitishida nuqsoni bo‘lgan bola musiqa o‘rniga tebranuvchi yorqin chiroqlar orqali ritmni his qiladi. Shu asosda hamma birgalikda raqsga tushadi.

Sayohat paytida o‘qituvchi guruh bolalarga vazifa beradi: “Daraxt yonidan biror narsani toping”. Bola gapni to‘liq eshitmasa ham, sinfdoshlari imo–ishora orqali unga tushuntirishadi. U esa topgan narsasini ko‘rsatib, o‘z hissasini qo‘shadi.

San’at darsida barcha bolalar qo‘shiq aytadi, eshitishida nuqsoni bo‘lgan bola esa shu qo‘shiqning mazmunini pantomima orqali ifodalaydi. Shu tarzda u ham ijodiy jarayonga qo‘shiladi.

Oilada bola onasi bilan birgalikda savdo do‘koniga boradi. Onasi unga ro‘yxatni rasmlar orqali ko‘rsatadi: non, sut, meva. Bola ularni topib, savatga joylaydi. Bu oddiy vazifa uning ijtimoiy integratsiyasini mustahkamlaydi.

Bayram tadbirida barcha bolalar sahnaga chiqib she’r aytadi, eshitishida nuqsoni bo‘lgan bola esa imo–ishora tilida “Do‘stlik” mavzusida she’rni ifodalaydi. Tomoshabinlar uni ham qarsak bilan qo‘llab-quvvatlashadi.

Vaziyat	Kreativ amaliy misol	Integratsiyaga ta’siri
Maktab darsi	O‘qituvchi “Ertak teatri” o‘yinini tashkil qiladi. Eshitishida nuqsoni bo‘lgan bola ertak qahramonining harakatlarini pantomima orqali ko‘rsatadi, sinfdoshlari esa uni ovoz bilan tasvirlab beradi.	Bola o‘zini tengdoshlari bilan bir xil ijodiy jarayonda his qiladi, muloqot ko‘nikmalari rivojlanadi.
Sport mashg‘uloti	Start belgisi hushtak bilan emas, balki yorqin rangli bayroqcha yoki chiroq orqali beriladi. Bola musobaqada boshqalardan qolmay yuguradi.	U o‘zini jamoaning faol a’zosi sifatida ko‘radi, chetda qolmaydi va ijtimoiy ishonchi ortadi.
Oilaviy faoliyat	Uyda pazandalik mashg‘uloti uyushtiriladi. Bola imo–ishora orqali “tuz qo‘shing”, “suv quying” deb boshqalarni boshqaradi.	Bola uyda ham faol muloqot qiladi, ijtimoiy rollarni egallashni o‘rganadi.

XULOSA

Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish uchun amaliy va kreativ usullarni qo'llash ularning ijtimoiy integratsiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Sinfdagi ertak teatri, sport mashg'ulotlarida bayroqcha yoki yorqin chiroqlardan foydalanish, oilaviy pazandalik jarayonida imo–ishora orqali boshqarish kabi oddiy, ammo ijodiy mashg'ulotlar bolaga o'z fikrini turli vositalar orqali erkin ifodalash imkonini beradi. Bunday yondashuvlar bolalarning o'ziga ishonchini oshiradi, ularni jamoa hayotiga faol jalb etadi hamda ijtimoiy muhitda tabiiy va samarali muloqot qilishlariga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Qodirova, F. (2019). *Maxsus pedagogika va logopediya asoslari*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
2. Yo'ldosheva, M. (2020). *Defektologiya: eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlash metodikasi*. Toshkent: O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti nashriyoti.
3. Xolmatova, D. (2021). *Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda innovatsion yondashuvlar*. Toshkent: Noshir.
4. Murodova, N. (2018). *Maxsus ehtiyojli bolalarni ijtimoiy integratsiyalash muammolari va yechimlari*. Samarqand: SamDU nashriyoti.